

RUHANİ DÖNEMİNDE İRAN'IN 'SURIYE SAVAŞI' VE DİPLOMATİK ÇÖZÜM ARAYIŞLARI

Suriye'de 2011 yılında başlayan ayaklanma zaman içinde Sünni ve Şii grupları destekleyen bölgesel ve uluslararası güçlerin vekâlet savaşına dönüşmüştür. Suudi Arabistan, Katar ve Türkiye Esad rejimine karşı konuşlanırken, rejimin savaşta en büyük bölgesel destekçisi İran ve Hizbullah olmuştur.

Gülriz ŞEN

Hasan Ruhani'nin 2013 yılı Haziran ayında Cumhurbaşkanlığı'na seçilmesi, İran'ın gerek iç siyasetinde gerek dış siyasetinde yeni bir dönemin başlayacağı beklentisini beraberinde getirdi. Ruhani seçim kampanyası boyunca seçildiği takdirde İran dış politikasına ihtiyat ve itidalin hâkim olacağını, İran'ın realist ve rasyonel bir siyaseti benimseyeceğini belirtmişti. Kuşkusuz İran hükümetinin dış politika gündeminde Batı ile derinleşen nükleer krizi çözmek kadar Suriye'de dördüncü yılına giren iç savaşa son vermek de önemli yer tutmaktadır. Bu analiz, İran'ın Suriye İç Savaşı'nda oynadığı rolü değerlendirecek ve Ruhani Dönemi'nde İran'ın Suriye siyasetinin nasıl şekillendiğini inceleyecektir.

İran'ın 'Suriye Savaşı': Strateji, Bedeller ve Kazanımlar

İranlı siyasetçilere göre Suriye Krizi bölgesel "direniş" zayıflatmak isteyen dış güçlerin bir komplosudur. Dini Lider Ali Hamaney'in dış ilişkiler danışmanı Ali Ekber Velayati'nin deyişleriyle Suriye'de "düşman", "direnişin altın halkasını" kırmak istemektedir. Bu nedenle İran nezdinde Suriye'de yaşananlar sadece Suriye'nin geleceğini değil, ABD ve İsrail karşıtı "direniş cephesinin" de geleceğini belirleyecektir. Geneive Abdounun da ifade ettiği üzere Suriye'deki mücadele, İran'da rejimin kendi bekası için verdiği mücadele ile eşdeğer görülmektedir. İran için Suriye'yi kaybetmek, Hizbullah'a lojistik ve askeri desteğin ulaşmasını sağlayan kara köprüsünü ve olası bir askeri müdahale karşısında en önemli savunma hatlarından birini kaybetmek demektir. Bu nedenle, İran krizin en başından beri Arap Dünyası'ndaki biricik stratejik müttefiki olan Esad rejiminin varlığını sürdürmesi için Suriye'deki savaşa müdahil olmuştur.

Raymond Hinnebusch, bir zamanlar bölgesel siyasette önemli bir oyuncu olan Suriye'nin artık bölgesel siyasetin ve güç mücadelelerinin oyun sahası haline geldiğini söylerken oldukça haklıdır. Suriye'de 2011 yılında başlayan ayaklanma zaman içinde Sünni ve Şii grupları destekleyen bölgesel ve uluslararası güçlerin vekâlet savaşına dönmüştür. Suudi Arabistan, Katar ve Türkiye Esad rejimine karşı konuşlanırken, rejimin savaştaki en büyük bölgesel destekçisi İran ve Hizbullah olmuştur. İran'ın, askeri yetkililerinin Suriye'de bulunduğu dair ilk resmi açıklaması, muhaliflerin Esad rejimine karşı Halep ve Şam'daki saldırılarını yoğunlaştırdığı ve Baas rejiminin düşeceği beklentisinin arttığı 2012 yılının ortalarında gelmiştir. İran Devrim Muhafızları Komutanı Ali Caferi açıklamasında Devrim Muhafızları'na bağlı özel Kudüs Güçleri'nin Suriye'de bulunduğunu kabul ederken, bu durumun "askeri bir mevcudiyet" anlamına gelmediğini ve birliğin Suriye'de bulunma maksadının rejime lojistik destek, eğitim ve danışmanlık sunmak olduğunu eklemiştir. İran içinden ve dışından kaynaklara dayandırılan analizlerde Devrim Muhafızları'nın sahadaki faaliyetlerinin daha çok Suriye Ordusu'nu eğitmek, yönlendirmek ve istihbarat toplamak odaklı olduğu belirtiliyordu. Batılı basında İran'ın askeri mücadeleye katılmaları için Afganistan ve Irak'tan gelen milisleri eğittiği ve Suriye'de savaşmak için İran'dan da gönüllü gençlerin bölgeye gittiği haberleri yer buldu.

İran, Esad rejimine verdiği destek nedeniyle bazı ekonomik, siyasi ve ideolojik bedelleri de ödemek zorunda kalmıştır. Tahminlere göre İran'ın rejime sağladığı finansal destek 2013 yılı ortalarında 600 ila 700 milyon doları bulmuştur. Bu durum, yaptırımlarla savaşan ülke

ekonomisini daha da zora sokmaktadır. İran'ın bölge siyasetinde Şii toplulukları desteklemesi, onu aslında uzak durmaya çalıştığı mezhep eklenli siyasetin içine çekmiş; Suriye'de derinleşen mezhep savaşları Lübnan ve Irak gibi İran nüfuzunun etkin olduğu bölge ülkelerinin güvenlik ve istikrarını da tehdit etmeye başlamıştır. Bunun en yakıcı örneği IŞİD'in Irak'ta Felluce ve Anbar'da başlayan eylemlerinin Musul'u işgal ile sonuçlanması ve örgütün Bağdat'a süren ilerleyişinin İran'ın Irak'taki müttefiki Nuri El-Maliki'nin ve ülkenin siyasi geleceğini tehlikeye atmasıdır. Öte yandan, İran'da bazı siyasetçilerin ve halkın izlenen siyaset ile ilgili memnuniyetsizliği artmaktadır. Krizin ilk günlerinden bu yana, rejimin Esad'a verdiği desteğin İran'ı Arap Dünyası'nda yalnızlaştıracağı tartışılmıştır. Yakın zamanda İranlı üniversite öğrencilerinin başlattığı bir sosyal medya kampanyası, "İran'ın neden Suriye halkının istemediği bir diktatörü desteklediğini ve kendi ülkeleri için kullanılması gereken kaynakları Esad rejimi için harcadığını" sorgulamaktadır. İran Suriye'de üst düzey kayıplar da vermiştir. Aralarında Devrim Muhafızları'na bağlı Kudüs Birliği komutanlarının da bulunduğu yaklaşık altmış askerin Suriye'de öldürüldüğü tahmin edilmektedir. İran'da düzenlenen cenaze törenlerinde kayıpların Hz. Ali'nin kızı Zeynep'in türbesini korurken "şehit" düştükleri duyurulmuştur. Bazı kaynaklar İran'a ait birliğin Şam'a yakın bu mabedin dışında Halep gibi çetin mücadelelerin verildiği bölgelerde de savaştığını iddia etmektedir.

Ancak her şeye rağmen İran, özellikle Hizbullah'ın 2013 yılının bahar aylarından itibaren Suriye'deki savaşa aktif bir şekilde müdahil olmasıyla Esad rejiminin ülkenin Humus, Halep ve Kalamun gibi kritik noktalarında kontrolü yeniden ele

geçirmesinde büyük rol oynamıştır. Öyle ki Hizbullah Genel Sekreteri Hasan Nasrallah verdiği demeçlerde Suriye’de savaşı Beşar Esad’ın kazandığını ilan etmiştir. Sahadaki savaşın yanı sıra İran ve Rusya’nın aktif diplomatik çabaları Suriye’yi yaklaşan uluslararası bir müdahaleden kurtarmıştır. İran’ın eski nükleer müzakerecilerinden Seyit Musaviyan’a göre İran Rusya ile birlikte Suriye’nin kimyasal silahlardan arındırılması konusunda rejimi ikna edip, bu süreçte rejime yardımcı olması için danışmanlar göndererek “perde arkasında” kilit bir rol oynamıştır. Beşar Esad’ın ülkede savaş ve kargaşa devam ederken Haziran 2014’te yapılan Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde yeniden seçilmesi, İran’ın krizin başından beri sürdürdüğü Esad’ı iktidarda tutma ve Suriye’nin devlet yapısını ve aygıtlarını parçalanmaktan kurtarma stratejisi adına önemli bir dönemeç olmuştur.

Ruhani Dönemi: Diplomatik Çözüm Arayışları ve “Terörle Savaş” Vurgusu

Esad rejiminin yakın zamanda çökmeyeceği beklentisi İran’ın diplomatik anlamda elini güçlendirmiştir. İran, Suriye meselesinin çözümü için Cenevre’de başarısızlığa uğrayan diplomatik sürece paralel olarak hazırladığı dört-maddelik “siyasi çözüm” planını istifasından önce BM ve Arap Birliği’nin Suriye Özel Temsilcisi Al-Ahdar El-İbrahimî’ye sunmuştur. İran’ın önerisi Suriye’deki insani krizin sona ermesi, terörist tehdidin bitirilmesi ve ülkenin geleceği için Suriye halkının belirleyeceği siyasi çözüme ulusal ve uluslararası desteğin sunulması ilkelere dayanmaktadır. İran’ın siyasal çözüm için önerisi mevcut iktidarın ülke “içindeki” muhalefet ile oluşturacağı bir geçiş hükümetinin oluşturulmasıdır. İran Dışişleri Bakan

Yardımcısı Hüseyin Emir Abdullahiyan’a göre bölge ülkeleri Suriye’de tek çıkar yolun siyasi ve diplomatik bir çözüm olduğunu anlamıştır; bu nedenle Suriye konusunda bölgesel diplomasi ve uzlaşma İran açısından erişilebilir bir hedeftir. İran’ın yeni dönemdeki amacı, bilhassa Suudi Arabistan ile birbirlerini “yanlış anlamaktan” kaynaklandığı iddia edilen sorunları çözmek ve Sünni-Şii gerilimini besleyen unsurları ortadan kaldırmaktır. Ruhani Hükümeti nükleer müzakerelerde yaşanan olumlu gelişmelerin ardından yüzünü Körfez ülkelerine çevirmiş ve ilişkilerde karşılıklı güvenin, stratejik ve ekonomik işbirliğinin yeniden tesisi için diplomatik temaslarını arttırmıştır.

Ruhani döneminde İran diplomasisinin öne çıkan unsurlarından birisi de “terörizmle mücadele” vurgusudur. İran bölgesel ve BM gibi uluslararası platformlarda Suriye’de esas tehdidin Esad yönetimi değil, yükselen Sünni radikalizm olduğunu sıklıkla dile getirmektedir. Cumhurbaşkanı Ruhani’nin önerdiği ve 2013 yılı Aralık ayında BM Genel Kurulu’nda kabul edilen “Şiddet ve Aşırıcılığa Karşı Bir Dünya” inisiyatifi de İran’ın radikalizmle mücadele için atmış olduğu diplomatik adımlardan birisidir. Esasen bu söylem yukarıda da bahsi geçen İran’ın Suriye için hazırladığı siyasi çözüm önerisinin başat unsurlarındandır. Dini Lider Ali Hamaney bölge ülkelerinin Suriye’deki tekfiri gruplara sağladığı desteğin, yakın gelecekte kendilerine zarar vereceğinden bihaber olduklarını savunmakta ve onları uyarmaktadır. İran Meclisi Ulusal Güvenlik ve Dış Politika Komisyonu Başkanı Alaaddin Burucerci ise The Guardian gazetesine verdiği mülakatta İngiltere dâhil olmak üzere Avrupa’nın pek çok ülkesinden Suriye’de savaşmaya giden militanların yakında eve döneceklerini ve bu durumun Avrupa’nın güvenliği aç-

sından kaygı verici olduğunu belirtmektedir. Özellikle IŞİD’in Irak’taki ilerleyişi sonrasında İran bölgesel ve uluslararası aktörleri radikalizme karşı aynı cephede buluşmaya çağırmaktadır. Hasan Ruhani İran’ın Irak’taki teröristlerle savaşmaya hazır olduğunu duyurmuştur. Her ne kadar İran ve ABD an itibarıyla Irak’ta ortak hareket etmek konusunda mutabakata varmış olmasalar da, 2013’ün başından beri Suriye’de güç kazanan radikal unsurlara karşı İran ve ABD’nin ortak bir zemine sahip olduğu konuşulmaktadır. Irak’ta oluşan yeni durum, bu ortak zeminin ne ölçüde hayata geçirileceğini göstermesi bakımından önem taşımaktadır.

Hasan Ruhani’nin Cumhurbaşkanı seçilmesi ile İran dış politikasına yeniden hâkim olan mutedil, diyalog-yanlısı ve uzlaşmacı yaklaşımın İran’ın bölgesel diplomasisine nasıl yansıtacağını zaman gösterecektir. Ancak İran dış politikasının özellikle Suriye’de ulaşılması oldukça zor görünen bölgesel bir uzlaşmayı nasıl etkileyeceği önümüzdeki dönemde bölge siyaseti ve Suriye’nin geleceği açısından yakından takip edilmesi gereken konuların başında gelmektedir. İran’ın söylem ve diplomatik çabalarının başarısını ise en az bunlar kadar önemli olan bölgesel ve uluslararası bağlam belirleyecektir. Suriye’deki savaşın bölge ülkelerine sıçrama ihtimali ve askeri, finansal ve diplomatik açıdan getirdiği büyük külfet savaşa müdahil olan tarafları diplomatik ve siyasi çözüm konusunda daha fazla işbirliğine zorlamaktadır. Cumhurbaşkanı Ruhani’nin gündeminde ilk sıralarda yer alan bölge ülkeleri ile yapıcı ilişkilerin yeniden tesisi çabaları ise büyük ölçüde Suriye Krizi’nde yaşanacak gelişmelerle şekillenecektir. ○

Dr., ODTÜ, Yarı-zamanlı Öğretim Görevlisi